

LA ROSERAIE OSPITALEA

Bigarren aukera bat gerraren erdian

1937 eta 1940 artean, Eusko Jaurlaritzak bere zerbitzu sozialen bidez, Iparraldeko osasun zentro handiena izango zena zabaldu zuen Bidarten: La Roseraie ospitalea. Helburua zen Hego Euskal Herritik gerraren ondorioz uholdeka zetozen zauritu eta elbarriak arta-

tu eta birgizarteratzea. Ospitaleko egoiliarren artean Federico González zegoen, 20 urteko erandioarra, ofizioz tipografoa, eta beste asko bezala gerrara deitua. Gudari ohi baten, ospitalearen eta han atera zituen argazki batzuen historia harrigarria duzu hau.

 MAURO SARA VIA

La Roseraie, Bidarte eta Biarritz artean zegoen hotel handi bat izan zen ospitale bezala funtzionatzen hasi aurretik. Ilbarritz jauregia zuen ondoan.

GONZÁLEZ FAMILIAK UTZITA

AItxatuak Bilboko ateetan zirela, milaka euskal borrokalarik Artxandarantz egin zuten 1937ko ekainean, etsaia behin-behinean geldiarazi eta, hala, hiriburua euren esku geldituko zen unea atzeratze-ko. Eusko gudarosteak galera izugarriak izan zituen, eta Federico González ez zen salbuespena izan. UGTn afiliatua eta 48. batailoiko kidea, Artxandako San Roke ermitan tiroz zauritu zuten. Odisea bat bizi behar izan zuen hortik aurrera, egunez egun, errepublikarren eremuko osasun etxeetan artatua izateko. Azkenean La Roseraie ospitalean amaitu zuen, eta zauriak sendatu zitzaizkion arren, beso baten mugikortasuna galdu zuen betirako.

Bigarren Mundu Gerra betean, 1940an, lan mundura itzuli zen Federico, zehazki Bordeleko dinamita lantegira, Alemaniako naziek okupatu zuten arte. Erbusteratuentzat oso une zalantzarria izan zen hura, eta asko etxera itzultzen saiatu ziren. Federicok ere hala egin zuen eta Hendaian Bidasoa gurutzatu zuen beste behin, baina oraingoan alderantzizko noranzkoan.

Mugan, frankistek atxilotu eta Miranda de Ebroko kontzentrazio zelaian sartu zuten. Handik hamabost egunetara aske geratu zen, zaintzapean ordea; horrek esan nahi zuen sarritan Guardia Zibilaren komandantziara joan behar izango zuela ikuskaritza pasatzera. Bederatzi urte luzez egon zen egoera horretan. Kontatzen ari garenak ez du misterio askorik, galtzaileen bandoan geratu ziren beste askoren patu bera da; baina Federicok sekretu txiki bat zeukan gu guztiontzako.

Zortzi hamarkada geroago, 2022. urte hasieran, Federico Gonzálezen semeak – hau ere izenez Federico – Berangon dagoen Burdinazko Gerrikoaren Memoria Museora bisita egin zuen. Haatik, ez zen esku hutsik joan: aitak denbora horretan guztian ganbaran kontserbatutako dokumentazio bat entregatu zuen dohaintzan. Artxibo horretan, gerra garaian eta gerra ostean egindako ibileren aztarnak gordetzen zituena gudarri ohiak.

Museoaren zuzendari Aitor Miñambresek eskutan izan orduko xeheki aztertu zuen donazioaren edukia, tartean dokumentuak eta argazkiak baitzeuden. Hala, ohartzen da irudiak argitaragabeak direla, eta artikulu hau sinatzen duen Mauro Saravia argazkilari eta kazetariari deitzen dio aurkikuntzaren berri eman eta bere iritzia jakiteko. Ahoa bete hortz geratuko dira: Federico Bidarteko La Roseraie ospitalean izan zeneko argazkiak daude tartean; Jose Antonio Agirreren gobernuak zabalduko

osasan zentro horren inguruko informazio baliotsua eskaintzen duten froga grafikoak dira.

Momentu horretatik aurrera erabakiko dute ondare hori herritarrei erakutsi behar zaiela eta argazki erakusketa bat antolatzeko lanean hasiko dira. Argazkiak 2024ko urria eta abendua bitartean izan dira ikusgai Zarauzko Photomuseumean, *Odisea 1937* izenburupean, eta 2025ean zehar ere hainbat tokitan paratuko dituzte, besteak beste Erandion erakusteko asmoa dute, Federicoren sorterrian.

ART DECÓ HOTEL BAT, ERREPUBLIKARREN ZERBITZURA

La Roseraie hotela 1928ko abuztuaren 14an inauguratu zuten Bidarte eta Biarritz arteko toki pribilegiatu batean. Joseph Hiriart arkitektoak diseinatu zuen, eta arte adituek zioten euskal kostaldeko Art Decó arkitektura multzo ederrena zela. Sei solairu zituen eta 150 espazio, logelak, zerbitzuetarako gelak eta aisialdirako eremuak tarteko. Hala ere, instalazio horiek 1930eko erdialdera arte erabili ziren soilik, hotela ez baitzen errentagarria bere akziodunentzat.

Eraikinak ziurgabetasun egoera horretan jarraitu zuen, harik eta 1937ko ekainaren 28an ospitale bezala ireki zuten arte. Horretarako, Eusko Jaurlaritzak aurretik 100.000 libera ordaindu zituen.

Gaixoak eta elbarriak egoera ezin hobean artatzen zituzten ospitale berrian, hainbesteraino, ezen garaiko prentsak esan baitzuen “euskaldunen antolaketarako dohain hoberenak” adierazten zituela. Testuingurua ere halakoa zen: 1937. eta 1940. urteen artean, gerrak eta gerraosteak euskal herritarren egoera erabat kaskartu zuelarik, 116.000 errefuxiatuk Eusko Jaurlaritzako zerbitzu sozialen laguntza jaso zuten.

La Roseraie ospitalea Juan Otaola getxotarrak kudeatzen zuen, eta haren zuzendari Gonzalo Aranguren mediku zirujaua izan zen, Bilboko urologo jeltzale ezaguna, lehendik ere esperientzia bazuena Basurtuko ospitalean edo Zornotzako odol-ospitale militarrean. 1940an Román Pereiro doktoreak hartu zuen La Roseraieren zuzendaritza. 70 profesionaleko lantaldea zeukaten, emakume zein gizonezkoak, eta urteko aurrekontua bi milioi liberakoa zen.

Jaurlaritzak bere osasan zerbitzuak eskaintzeko Bidarteko esparru hori aukeratu izana ez zen kasualitatea izan.

GONZALEZ FAMILIAK UTZITA

Ospitale funtzioak egiten zituen *La Habana* ontziko erizain eta osasan langileak. La Roseraien ere emakumeek funtsezko zeregina izan zuten errefuxiatuak artatzen.

Ospitaleak izan zuen garrantziaren erakusle dira artatu zituzten pertsonen kopuruak: 804 soldadu ospitalizatu zituzten, baita beste 862 herritar ere, irekita egon zen bitartean

Espazio zabalak zituen bere baitan eta oso egokiak ziren, ospitale bat muntatzeko ez ezik bestelako jarduerak ere egiteko. 1938ko irailean Agirre lehendakariaren eta Telesforo Monzon zein Eliodoro de la Torre sailburuen bisita jaso zuten: “Hemendik aurrera Euskadiko Gobernuaren hiritar izango zarete zuek guztiok”, esan omen zien lehendakariak han zeudenei.

AMAETXEA, TAILERRAK, ABESBATZA...

Ospitaleak hainbat zerbitzu eskaintzen zituen: kirurgia orokorra, ginekologia, amaetxea, medikuntza orokorra, dermatologia, urologia, otorrinolaringologia, odontologia, analisiak eta masajeak. Arreta eta zerbitzu horiek ez ziren soldaduentzat soilik, mugaren hegoaldeko zetozen errefuxiatu zibil guztientzat baizik.

Baina helburua ez zen osasan arreta soila eskaintzea, errefuxiatuak “birgizarteratzen” ere saiatzeko ziren haren bidez, bai sozialki eta baita mundu laboralean ere. Hala, eskola-tailerrak antolatu zituzten: espartingintza, zapatagintza, ebanisteria, arotzeria, grabatua, bitxigintza, ortopedia, saskigintza, mekanika eta elektrizitate... Eta gai akademiko asko ere erakutsi ziren bertan, hasi oinarrizko irakaskuntza, ortografia eta matematikatik, eta mekanografia, kontabilitatea eta marrazketaraino.

Instalazioak hain handiak izanda, beste ekintza batzuk egiteko aukera zeukaten ospitaleko egoiliarrek, igeriketa eta euskal pilota ziren horietako batzuk; baina arrakasta gehien Euskadiko Gerra Zauritu eta Elbarrituen Abesbatzak izan zuten: 75 lagun baino

Odisea baten kronologia

1937ko ekainaren 5a: Federico García Artxanda mendiaren defentsan larri zauritu eta Basurtun zegoen Bilboko Gerra Ospitalera eramango dute. Hiria frankisten esku erori baino lehen, Santanderra garraituko dute, Sardineroko Rhin hotelean zegoen ospitalera.

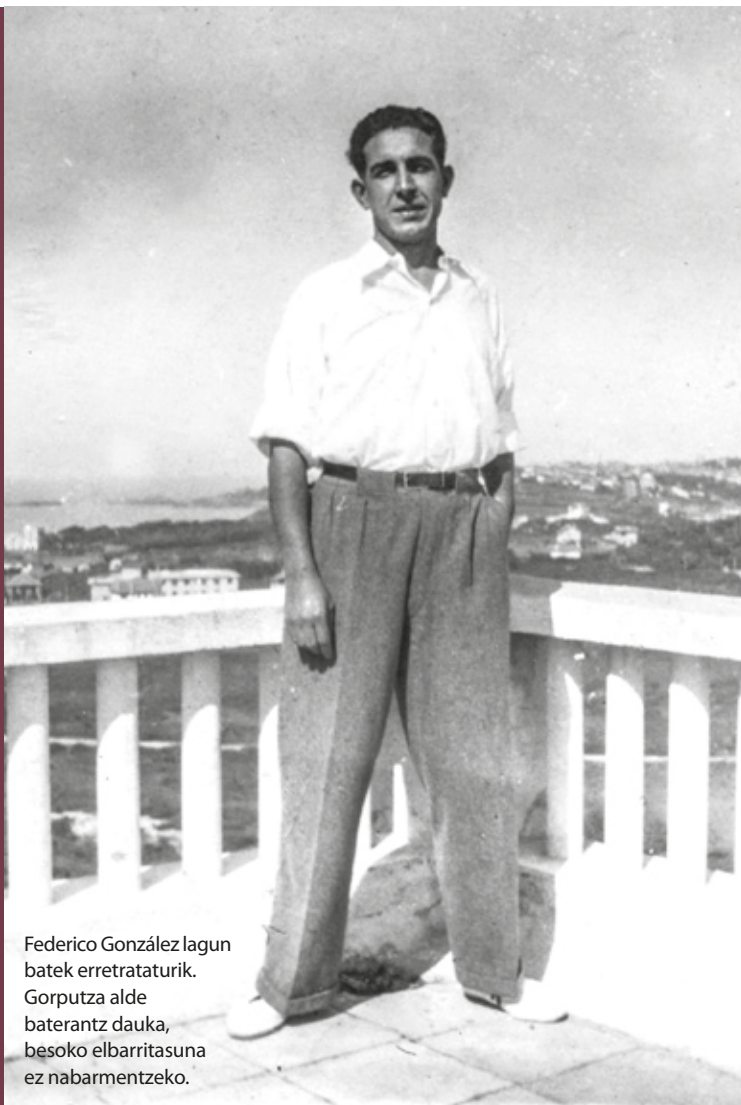
1937ko abuztuaren 20a: Santanderetik Asturiasera eramango dituzte zauritu guztiak.

1937ko urriaren 10a: Villaviciosako *La Azucarrera* 39. ospitale militarrean ingresatuko dute, ukondoan fisioterapia tratamendua jasotzeko.

1937ko urriaren 21a: Motordun txalupa batean ihes egingo du beste sei lagunekin Ipar Euskal Herriarantz. Baina *Almirante Cervera* gurutzeontzi frankista errefuxiatuen ontziak geldiarazten saiatzen ari da eta txalupa galdu egingo da Bizkaiko Golkoan.

1937ko urriaren 25a: Hiru egun noraezean egon ondoren, frantziar arrantzale batzuek aurkitu eta Arcachonera lagunduko dituzte. Bordele ondoko Bassenen porturaturiko *La Habana* itsasontzi-ospitalera bidaliko dituzte. Bertan, Bernardino Valle medikuak artatuko ditu.

1938ko urtarrilaren 17a: Euzkadiko Gerra Elbarrituen La Roseraie goitizan ospitaleratuko dute.

Federico González lagun batek erretrataturik. Gorputza alde baterantz dauka, besoko elbarritasuna ez nabarmentzeko.

GONZÁLEZ FAMILIAK UTZITA

gehiagok hartzen zuen parte eta konzertu ugari eman zituzten inguruko herrietan.

Ospitaleak izan zuen garrantziaren erakusle dira artatu zituen pertsonen kopuruak. 804 soldadu ospitalizatu zituzten La Roseraien irekita egon zen bitartean, eta beste 862 zibil ere bai, bertan sendatuak izateko. Gainera, denbora horretan 143 haur jaio ziren ospitaleko amaetxean.

EMAKUMEEN LANAREN ISLA

Atzo arte ia ikusezinak izan ziren arren, gaur badakigu emakumeen ekarpena funtsezkoa izan zela gerrak iraun zuen denbora guztian, baita horren ondotik ere. Lekukotza grafikoetan horixe ikus dezakegu, berdin errefuxiatuentzako ospitale bezala funtzionatu zuen *La Ha-*

bana ontzian, nola La Roseraien: emakumeak bereziki zaintza lanetan ageri dira, milaka lagun artatu eta sendatzen laguntzeko inurri lana egiten. Ekarpen hori ospitalearen beraren estatistiketan gelditu da egiaztagiri moduan: artatu zituzten ia 1.700 zauritu eta gai-xoetatik 56 baino ez ziren hil.

Baina Ipar Euskal Herrira erbesterratu ziren emakumeen funtzioa harago doa. Faxistei aurre egiteko esfortzu beliko aliatuan ere parte hartu zuten, esaterako armategietan eta fabriketan lan egiten. Federico Gonzálezek utzi dizkigun argazkiek, sarritan ezkutuan geratu den alde ezkutua eskaintzen dute, laneguna amaitu ostean ateratako irudiak baitira.

Tamalez, argazki horietako askok ez dituzte historia pertsonalak islatzen.

Zein ziren? Zer pasa zitzairen emakume horiei gerra amaitu ondoren? Nola bizi izan ziren Bigarren Mundu Gerraren erdian? Informazioa falta zaigu, eta hutsune hori ez da soilik sortzen Historia normalean gizonezkoek kontatu izan dutelako –gehienetan irabazleen aldekoek kontatu izan dute gainera–; badago beste faktore funtsezko bat: emakumeen ekintzak ez dira baloratu eta neurtu gizonezkoen epikotasun berarekin.

AMAIERA NAZIEN ESKUETAN

Bigarren Mundu Gerra hastean giroa nahasia da oso. 1940ko maiatzean Alemaniak erasoaldia joko du Frantziaren kontra, eta abagune hori aprobetxatuta Jean Ibarnegaray ministro ultraeskuindarrak *Indesirables* deituriko errefu-

Goitik behera eta ezker eskuin: *La Habana* ontziko osasun langilea deskantsurako une batean; La Roseraieko gaixoak eta erizainak talde argazki batean. Medikuetako bat bata zuriz, gaixoak eta elbarriak ondoan dituela; hainbat egoiliar kostaldera egindako ibilaldietako batean; Biarritzeko hondartzan errekupeziaroko igeriketa saio batean. ARGAZKIAK: GONZÁLEZ FAMILIAK UTZITA

Testigantza grafikoa

Federico Gonzálezek utzitako bilduma 24 argazkiz dago osatua. Horietako asko berak egin zituen, beste batzuk bere burkideek. Familia argazkiak amak eta arrebek mantendu zituzten, izan ere, haiei gutunak eta postalak bidaltzeko baliatzen zituen erbesteuririk zegoen gudariak. Baina La Roseraie ospitaleko eta Bordelen lanean izan zeneko argazkiok ez genituen ezagutzen, sekretupean izan zituelako, bere ganbaran ezkutatutako oroitzapen bat bezala.

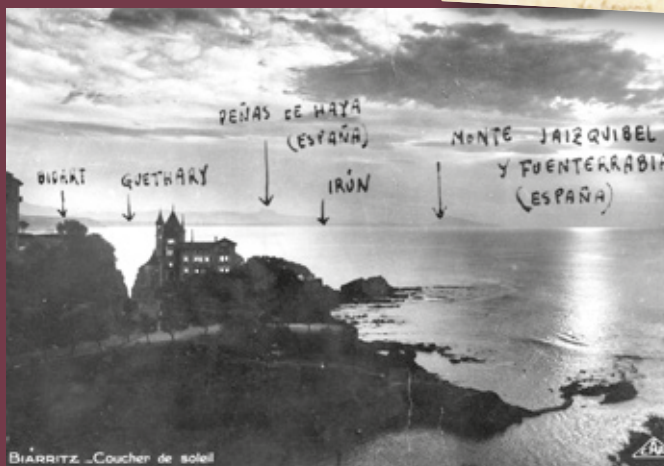
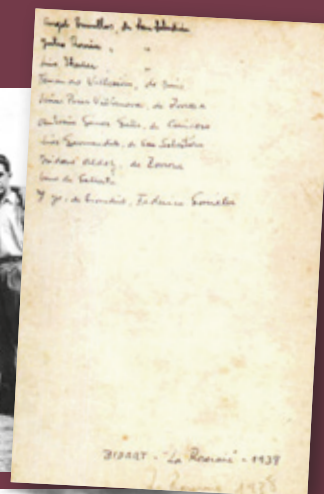
ATZEALDEA

Tamalez, 1936ko Gerrako argazkiak ikusten ditugunean, askotan ez dakigu norenak diren, argazkia lengoia bisuala baita eta normalean ez baititu idatzizko xehetasunak izaten. Baina Federicoren ariketa periodistiko nabarmentzeko modukoa da alde guztietatik.

Talde-argazkietako seitan atzealdea erabili zuen, bertan agertzen zirenen izenak, ezizenak, abizenak eta sorterrria apuntatzeko. Puzzle bat osatzeko azken pieza da informazio baliotsu hori. Esaterako, gerran desagertutako senideren bat duenak eta inguru horretatik ibili zela susmatzen duenak, bere arrastoa jarraitu dezake.

AURREALDEA

Beste argazki batzuetan, atzealdea ez baizik aurrealdea erabiltzen du Federicok oharrak idazteko. Tokiak eta gertaerak azpimarratzen ditu, argazkia postal bat balitz bezala, baina egiazko helburua bere bizitzaren egutegi moduko bat konpartitzea dela dirudi, egunegun gertatzen zitzaiona kontatzeko.

xiatu errepublikarrak jomugan jarri eta atxiloketa masiboak aginduko ditu. La Roseraietik pasatako gudari eta borrokalari askok Gurseko kontzentrazio esparruan amaituko dute egun horietan. Alabaina, Frantziak berehalako porrota jasoko du nazien aurrean. 1940ko ekainaren 22an errendiziorako armistizioa sinatu eta, orduan, herrialdea bitan banatuko dute -Ipar Euskal Herria naziek okupatutako zonaldean gertuko da-. Horrek frankisten terroretik ihesi zihoazen milaka lagun egoera larrian jarriko ditu berriz ere, eta askok ez dute beste aukerarik izango: edo muga berriz igaro edo bigarren aldiz oraindik urrunago erbesteratu.

Askok Britainia Handira edo Hego Amerikara ihes egitea erabakiko dute orduan, eta beste asko etxera itzuli-

**Zein ziren emakume horiek?
Zer pasatu zitzaion gerra
amaitu ondoren?
Informazioa falta zaigu,
haien ekintzak ez direlako
baloratu eta neurtu
gizonezkoen epikotasun
berarekin**

ko dira, frankisten errepresioa jasan beharko dutela jakinda ere, Federico Gonzálezek gertatu zitzaion bezala. Baina izan ziren, baita ere, frantziar erresistentziaren zerbitzura jarri zirenak, egunen batean euren aberria berreskuratzeko esperantzarik galdu gabe borrokan jarraitu zutenak.

La Roseraiek osasun-zentro bezala jarduera eten behar izan zuen, eta alemanek 1940ko ekainaren 27an okupatu zuten eraikina, armistiziotik egun gutxitara. Federico González 2006ko maiatzaren 1ean hil zen 89 urterekin, baina ondare moduan utzi zizkigun erresilientzia eta eskuzabalatasuna oroitaratzen dituzten argazkiok, belaunaldi berriek ez dezaten ahaztu handik igarotako errefuxiatuei bigarren aukera ilaun bat eskaini zitzaizela. ●